

ŽMONĖS IR ĮVYKIAI

VALDAS PETRAUSKAS

Gimtojo žodžio puoselėtojas

DOMINYKUI URBUI — 80

Daug šiltų ir reikšmingų žodžių pasakyta ir parašyta apie Dominyką Urbą, pirmąjį Antano Venčlovos premijos laureatą, lietuvių meninio vertimo meistrą, keliantį pagarbą savo verstų knygų skaičiumi. Iš aštuoniasdešimties gyvenimo metų penkiasdešimt šešeri atiduoti kūrybiniam darbui — išversta daugiau kaip pusė šimto knygų: kasmet ar beveik kasmet skaitytojai gauna po naują autorių.

Nuo pat jaunų dienų D. Urbo likimas buvo susijęs su Žodžiu: vaikystėje, augdamas prie Suojos krantų, Svaininkų kaime, Panevėžio rajone, būsimasis vertėjas, jo paties žodžiais tariant, išėjo „lituanistikos mokyklą“, pirmąją ir „kažin ar ne pačią svarbiąją“, kai, godžiai klausydamasis gimtajame kaime besidarbuojančių meistrų, dėjosi į galvą ir į širdį kiekvieną nugirstą žodį. Vėliau, mokydamasis Panevėžio gimnazijoje ir mokytojų seminarijoje, pradėjo aktyvų „kalbininko“ darbą: mokėsi užrašinėti žodžius didžiajam žodynui (dar K. Būgai gyvam esant), pratinosi aprašinėti savąją tarmę, rinkti tautosaką, senienas kraštotyros muziejui, drauge su kitais mokleiviais leido kraštotyros „Metraščių“...

Vėliau — studijos Kauno Vytauto Didžiojo universiteto, humanitariniame fakultete, pažintis su profesoriais V. Krėve-Mickevičium, V. Mykolaičiu-Putinu, B. Sruoga, A. Saliu, P. Skardžium, garsiausiaisiais mūsų gimtojo žodžio meistrais ir kalbininkais. Tai buvo rimtas pagrindas tolesniam tekstologo ir vertėjo darbui, kuris prasidėjo „Sakalo“ leidykloje dar nebaigus universiteto.

„Mano darbas visų pirma buvo padėti autoriams ir vertėjams — pakonsultuoti, patarti arba stačiai pataisyti leidinių tekstą kalbos atžvilgiu“, — sakosi D. Urbas autobiografijoje („Tarybų Lietuvos rašytojai“, II t., p. 438). Darbas prie Žodžio, karšta meilė gimtajai kalbai paskatino imtis vertimų — iš pradžių A. Čechovo, N. Gogolio, o jau pokario metais — L. Tolstojaus, O. Balzako, E. Zola, Šolom-Aleichemo, H. Falados, F. Dostojevskio, A. Upyčio, V. Reimonto, F. Rablė. Visus autorius, prabilusius lietuviškai D. Urbo pasiaukojamo darbo dėka, sunku ir išvardyti, tačiau turbūt ir nebūtina, kai į vertėjo kūrybos balansą įeina tokia knyga, kaip „Gargantua ir Pantagriuelis“, „knyga pilna pantagriuelizmo“, kaip aiškinama antraštiniame lape.

A. ZIZIŪNO nuotr.

Kas per daiktas tasai „pantagriūelijimas“, galima sužinoti iš pačios knygos, tačiau kad ji pilna „urbizmų“ — tai galėtų patvirtinti kiekvienas, daugiau ar mažiau susipažinęs su D. Urbo kūrybine patirtimi ir darbo metodika, ne kartą susilaukusia gana kontroversiškų įvertinimų. Ir nenuostabu — D. Urbo galva visados pilna įvairiausių, negirdėčiausių žodžių žodėlių, dažnokai stublinančių vertėjus ir redaktorius. Išgirdę ar perskaitę tokį „urbizmą“, įtarieji ir nepatiklieji paprastai puola sklaidyti „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“, nė nesuvokdami, kad nedidelės apimties žodynas (60 000 žodžių) negali sutalpinti to, kas sutelpa D. Urbo atmintyje, o juo labiau to, ką jis pats sugeba sukurti. Dalis tų „urbizmų“ (kaip antai: vaidalas, davatkynas, dideliausias ir kt.) per vertimus ir D. Urbo pasekėjus įsitvirtino lietuvių kalboje, dalis, deja, negražinamai dingo užmirštyje.

Taigi susitikimas su F. Rablė buvo savotiškas turnyras, varžybos su šmaikščiuoju prancūzų žodžio meistru, kuris turėjo nepaprastą talentą kurti žodžius, iš dalies vėliau įėjusius į pagrindinį žodyninį prancūzų kalbos fondą. Kuo pasibaigė šis turnyras — pasakys ateitis, kai galų gale pasirodys šio vertimo studija, o tuo tarpu kito tokio lietuviškojo Rablė neturime ir, ko gero, dar ilgai neturėsime.

Žodžio kultas, darbas prie Žodžio, Žodžio adoravimas — taip galima pavadinti visą D. Urbo kūrybinę veiklą. Ne veltui 1951 m., kai leidyklon atėjo būrys vakarykščių studentų, D. Urbui, kaip redaktoriui entuziastui, buvo patikėta auklėti naujai įsteigtą „darželį“, kuriame jis aiškino knygų redagavimo paslaptis. Ne veltui taipogi jis buvo vadinamas „leidyklos stulpu“, o tokių „stulpų“, be jo, buvo dar du — patyrę vertėjai ir redaktoriai Juozas Naujokaitis, ligi šiol nešantis sunkią „Pasaulinės literatūros bibliotekos“

naštą, ir Vytautas Petrauskas (1909—1982). Taip jau buvo įprasta, ypač jaunesnių redaktorių ir vertėjų, — iškilus menkiausiam neaiškumui, „klausukui“, nedelsiant kreiptis į D. Urbą, o jis, būdavo, mielai aiškina leidamasis į ilgiausius ekskursus ir būtinai apsilankydamas gimtuosiuose Svaininkuose, kurie — kaip Žemė Atlantui — visados įkvėpdavo spėkų ištikimam savo sūnui.

Ypač reiklus, negailestingas, kandus, įgilus, kartais net užgaulus būdavo anais laikais D. Urbas kiekvienam vertėjui ir redaktoriui, kai, knygai išėjus, pastebėdavo kokią kalbos ar dalykinę klaidą, nors ir pačią menkiausią. Nesulaikydavo malonės tuomet nei jaunesnysis, nei vyresnysis redaktorius ar redaktorė — vienodai pliekdavo visus „botagas“, vienam sukeldamas ne itin švelnius jausmus (ypač kai nukentėjusysis jausdavosi gal neteisingai kaltinamas), kitam išspausdamas ašarą. Dura lex, sed lex! Po tokio knygos aptarimo dar priekabiau slinkdavo tekstu redaktorių akys, nes virš galvų kybodavo grėsmingasis Damoklo kardas. Ir vis dėlto „nuskriausti“ kolegos savo griežtajam mokytojui ir ligi šiol jaučia ir reiškia padėką — juk tokių „pamokų“ dėka dingsta iš knygų „šiukšlės“, atgyja kalba, „suskamba“ sakiny, o drauge praturtėja ir „mokiniai“.

Reiklumo skiepijimas vertėjams, jų profesinis ugdymas — bene didžiausias D. Urbo, kaip visuomenininko, nuopelnas lietuvių kultūrai. Jo išaugintas visas būrys vertėjų — Rozė Jankevičiūtė, Eugenija Stravinskienė, Adomas Druktenis, Stasys Sabonis, Vytautas Visockas — savo kūrybiniu darbu nuolat gausina mūsų kultūros fondą. Daugelis ligi šiol prisimena jo pamokas. Prisimenu ir aš savo pirmąjį susitikimą su rūšiuoju arbitru, kai, dar studentas būdamas, atlikau vadinamąjį „bandomąjį vertimą“ ir buvau nusiūstas pas jį į namus išklausti sprendžiamojo žodžio. Pokalbis buvo ilgas, išsamus, sklindinas žmogiškos šilumos ir meilės Žodžiui. Tai buvo tarytum išvenčinimas į vertimo meną, nes aš supratau, jog mano kelias tolimas, duobėtas, o skirta man, jeigu noriu būti tikras vertėjas, — mokytis dirbti, dirbti ir mokytis. Vargu ar dabar turi kas šitiek kantrybės ir atsidėjimo diegti naujakrikščiams savo tikėjimą.

Nestinga rūpesčių Domykui Urbui ir gražaus jubiliejaus sulaukus. Neduoda jam ramybės amžinieji „klausovai“, kurie niekados nepamiršta „gyvosios enciklopedijos“, „leidyklos stulpo“, kai tolydžio iškyla praktiniai vertimo klausimai. Neduoda ramybės „Pasaulinės literatūros biblioteka“, papildoma jo naujais ir atnaujintais vertimais, įėjusiais į gimtosios literatūros fondą. Neduoda ramybės pasakos mažiesiems, kurių niekas nemoka taip šmaikščiai ir gyvai versti — bent jau tuo tarpu. Neduoda ramybės mūsų literatūra, į kurios palikimą, leidžiant D. Poškos, S. Stanevičiaus, S. Daukanto, M. Valančiaus, Žemaitės, Lazdynų Pelėdos, Bitės raštus, įdėta nemaža ir jo darbo.

Palinkėkime sveikatos, stiprybės, kūrybinių galių Domykui Urbui, nuo Suojos krantų atklusiam Vilniui ir atnešusiam didžiausią mūsų Tautos turą — Žodį.